

Solformørkelsen den 8. juli 1842

Adalbert Stifter

Der er ting man har vidst i halvtreds år, og i det enoghalvtredsindstyvende forbausnes man over, hvor tungt og forfærdeligt indholdet af dem er. Sådan gik det mig med den totale solformørkelse, som vi oplevede i Wien den 8. juli i de første morgentimer under den klarest tænkelige himmel. Da jeg udmærket både kan tegne og regne forløbet ud på papiret, og da jeg vidste: klokken det og det begynder månen at vandre ind under solen, og jorden afskærer et stykke af dens kegleformede skygge, der så som følge af månens banebevægelse og som følge af jordens drejning om sin akse trækker en sort stribe hen over dens kugle, hvad man så på forskellige steder til forskellige tidspunkter ser på den måde, at en sort skive synes at glide ind i solen og dække mere og mere af den, indtil der kun er et smalt segl tilbage, som til sidst også forsvinder - alt imens det bliver stadig mørkere på jorden, indtil solseglet kommer til syne igen på den anden side og vokser, og lyset på jorden gradvis forstærkes til fuldt dagslys - det vidste jeg altsammen i forvejen og så godt, at jeg mente at jeg på forhånd kunne beskrive en total solformørkelse lige så nøjagtigt som hvis jeg allerede havde set den. Men da den virkelig kom, da jeg stod på et udkigssted højt over hele byen, skete der imidlertid helt andre ting end dem jeg havde tænkt eller drømt om, og som ingen tænker på, som ikke har set miraklet.

Aldrig nogensinde er jeg i hele mit liv blevet så rystet, rystet af noget så gysende og ophøjet som i disse to minutter; det var nøjagtigt som hvis Guds tale havde lydt, tydeligt, og jeg havde forstået den. Jeg steg ned fra udsigtspunktet som Moses for tusinder og atter af tusinder af år siden kunne være steget ned fra det brændende bjerg, forvirret og rystet i mit inderste.

Det der skete, var så simpelt: Det ene legeme belyser det andet, og dette kaster skygge på et tredje. Men legemernes indbyrdes afstande er sådan, at vi ikke kan forestille os det, de er så umådelig store at de overgår alt hvad vi kalder stort - denne simple kendsgerning er forbundet med et så stort kompleks af fænomener, og der er nedlagt en sådan moralsk kraft i dette fysiske forløb, at det i vore hjerter vokser til et ubegribeligt under.

For millioner af år siden indrettede Gud det sådan, at det sker i dag, i dette sekund; men i vore hjerter har han nedlagt de fibre der gør, at vi kan fornemme det. I sine stjerners skrift har han lovet, at det vil komme efter tusinder og tusinder af år. Vore fædre lærte at tyde skriften og at forudsige det sekund da det måtte indtræffe; vi, de senere efterkommere retter i det beregnede sekund vore øjne og kikkerter mod solen, og se: det kommer - forstanden triumferer allerede over, at den har regnet pragten og indretningen af Guds himmel efter og lært ham kunsten af - og det er rigtigt, det er en af menneskets mest velfortjente triumfer - det kommer, stille vokser det videre - men se, Gud gav også mennesket noget med til dets hjerte, noget vi ikke vidste på forhånd, og som er tusinde gange mere værd end det forstanden forstod og kunne forudberegne: han gav mennesket dette ord med: "Jeg er - ikke er jeg fordi disse himmellegemer og dette syn er, nej, men fordi jeres hjerte bævende fortæller jer det i dette øjeblik, og fordi det hjerte trods sin bæven alligevel føler sig stort." - Dyret har frygtet, mennesket har tilbedt ...

Klokken 5 steg jeg op på udsigtsstedet i byens hus nr. 495, hvorfra man ikke alene har udsigt over hele byen, men også over landet omkring byen, helt ud til den fjerne horisont, hvor Ungarns bjerge svæver som sorte billeder i den disede luft. Solen var allerede oppe og skinnede venligt ned på de dampende enge ved Donau, på vandspejlene og på byens manglekantede former og især på Stephanskirken, der rejste sig op af byen som et mørkt og roligt bjerg, så nær at man næsten kunne røre den.

Med en sælsom følelse så man på solen, fordi der om få minutter skulle ske noget med den, der var så mærkeligt. Langt borte hvor den store flod løber, lå en tyk og langstrakt tågestribe; også i horisonten mod sydøst krøb tåge og skybanker omkring, som gjorde os meget bekymrede, og hele

dele af byen svømmede i disen. Hvor solen var, var der kun lette slør, og også de lod store blå søer skinne igennem.

Instrumenterne blev stillet op og solglassene holdt parat, men endnu var tiden ikke inde. Nedenfor rumlede vogne, og livet gik sin travle gang - heroppe samledes spejdende mennesker; vor udsigtsplads fyldtes, hoveder kiggede ud af tagvinduerne i de omliggende huse, skikkelser stod rundt om på tagryggene, og alle så de mod det samme sted på himlen; selv på den yderste spids af Stephanstårnet, på byggestilladsets sidste platform stod en sort gruppe, ligesom en lille tot krat i en klippesprække -og hvor mange tusinde øjne spejdede mon ikke i dette øjeblik fra de omliggende bjerge mod solen, den samme sol som i årtusinder har drysset velsignelse ned, uden at nogen har takket den - i dag er den målet for millioner af øjne, men stadig svæver den, set gennem farvede glas som en rød eller grøn kugle, ren og smuk i rummet.

Endelig, i det forudsagte minut, modtog den - ligesom af en usynlig engel - det blide dødslys, en fin stribe af dens lys veg for kyssets ånde, mens den anden rand stadig bølgede sart og gylden i kikkertens glas - "nu kommer det" råbte nu også de der kun kiggede opad med farvede glas og ellers med øjet frit - "nu kommer det", og alle fulgte med spænding hvad der nu ville ske.

Den første ejendommelige, fremmedartede fornemmelse rislede nu gennem hjertet; den skyldtes, at der tusinder, millioner mile borte, hvor intet menneske nogensinde havde været, nu pludselig skete noget med himmellegemer, hvis natur intet menneske nogensinde havde erkendt, i selve det sekund, mennesket på jorden havde fastlagt allerede for længe siden.

Sig ikke, at det jo er en naturlig ting som let kan beregnes ud fra lovene om legemers bevægelse; det skønnes vidunderlige magi som Gud har nedlagt i tingene, spørger jo ikke efter den slags udregninger, den er der fordi den er der, ja den er der på trods af udregningerne; og saligt det hjerte som kan fornemme den; for kun dette er rigdom, og anden rigdom findes ikke - i himlens uhyre rum bor jo det ophøjede som overvælder vor sjæl, og dog er det samme rum i matematikken stort og intet andet.

Imens alle nu kiggede, og man flyttede og indstillede snart det ene kikkertrør og snart det andet og gjorde hinanden opmærksom på det ene og det andet, voksede det usynlige mørke stadig længere ind i solens skønne lys - alle ventede, spændingen steg; men så mægtig en fylde har dette lyshav der regner ned fra solen, at man på jorden ikke følte nogen svækkelse - skyerne lyste stadig, flodens vand glitrede, fuglene fløj lystigt frem og tilbage over tagene, Stephanskirkens tårne kastede roligt deres skygger på det funklende tag, over broen vrimlede det som sædvanlig af kørende og ridende, de anede ikke at livets balsam, lyset, alt imens i det skjulte tørrede ud deroppe; alligevel var det som om der ude ved de nøgne bjerge og bag ved Belvedereslottet sneg sig et mørke eller rettere et blygråt lys frem, ligesom et vilddyr, men det kunne også være indbildning; på vort udkigssted var der klart og lyst, og de omkringståendes kinder og ansigter var lige så lyse og venlige som de plejede.

Sælsomt var det, at dette uhyggelige, sammenrullede, dybsorte, fremadskridende noget, som langsomt åd af solen, skulle være vor måne, den smukke, blide måne som ellers oplyser nætterne med sit sølvflor; men det var den, og i stjerneikkertens så man også dens rand, besat med takker og gevækster - de frygtelige bjerge som tårner sig op på den skive, der smiler så venligt til os.

Omsider blev virkningerne synlige også på jorden, og stadig mere jo smallere det glødende segl på himlen blev; floden glitrede ikke mere, men var et silkegråt bånd, skyggerne lå matte, svalerne blev urolige, himlens smukke blide glans slukkedes, som blev den mat af dug, en kølig luftning rejste sig og puffede til os, over engene stirrede et ubeskriveligt sælsomt, men blytungt lys, lysspillet forsvinden havde berøvet skovenes deres bevægelighed, og ro hvilede over dem - ikke søvnens men bevidstløshedens ro - et lys som stadig blegere bredte sig over landskabet som stivnede mere og mere - skyggerne af vore skikkelser lagde sig tomme og indholdsløse op ad murværket, ansigterne blev askegrå - rystende var denne gradvise døen midt i morgenens friskhed indtil for få minutter siden.

Vi havde forestillet os omklamringen som en slags skumring, kun uden aftenrøde; hvor spøgelsesagtig en skumring uden aftenrøde er, havde vi ikke forestillet os, men herudover var denne skumring også noget helt andet: naturen blev trykkende uhyggeligt fremmed for os, i sydøst hvilede et fremmed, gulrødt mørke, som indsvøbt bjergene og selv Belvedere - byen sank stadig dybere ned for vore fødder, som et skyggespil uden krop, hele færdselen over broen med kørende, gående og ridende så man som i et sort spejl - spændingen steg til sit højeste - endnu et blik kastede jeg i kikkerten, for sidste gang; nu stod kun det glødende segl, så smalt som ridset ind i mørket med æggen af en pennekniv, for i næste sekund at slukkes, og da jeg løftede det frie øje, så jeg også, at alle de andre allerede havde taget solglassene væk og stod og så op med det blotte øje - heller ikke de havde brug for dem længere; for ikke anderledes end den sidste glød i en udgående væge smeltede nu den sidste glød af solen væk, sandsynligvis ned i kløften mellem to månebjerge - det var et yderst bedrøveligt øjeblik - skive dækkede nu skive - og egentlig var det dette øjeblik der virkede så fuldstændig hjerteknusende - det havde ingen anet - et enstemmigt "åh" lød fra alle munde, og derpå dødstilhed, det var det øjeblik da Gud talte og mennesker lyttede.

Som førhen naturens gradvise blegnen og hensygnen havde gjort os beklemte og tomme, og vi havde tænkt at det bare ville forsvinde længere ind i en form for død: så blev vi nu pludselig forskrækkede og oprevne ved den frygtelige kraft og magt i den bevægelse, der nu på éngang gik hen over hele himlen: de skyer i horisonten som vi tidligere havde været bekymrede over, hjalp med til rigtigt at bygge fænomenet op; de rejste sig nu som kæmper, fra deres isse løb en forfærdelig rød farve, og i en dyb, kold og tung blå farve hvævede de sig nedad og pressede mod horisonten -tågebanker, som allerede længe havde svulmet langs jordens yderste rand og bare været misfarvede, gjorde sig nu gældende og skælvede i en sart og forfærdelig glans, som løb hen over dem - farver som intet øje før havde set, fejede hen over himlen.

Månen stod midt i solen, nu ikke mere som en sort skive, men ligesom halvt gennemsigtig, med et svagt stålagtigt skær over sig, ingen solring omkring sig, men en vidunderlig smuk og lysende kreds, blålig, rødlig, bristefærdig af stråler, nøjagtig som hvis solen ovenover havde hældt sin flod af lys ned over månens kugle, så det stænkede til alle sider - det mest fortryllende jeg nogensinde har set af lysvirkning!

Langt ude over byjorden lå en skæv pyramide af lys, lang, spids og græsseligt gul, flammende svovlgul og unaturligt kantet med blå; det var den oplyste atmosfære uden for skyggen, men aldrig har noget lys set så lidt jordisk ud og så frygteligt, og fra det udgik det, ved hvis hjælp vi så. Havde den tidligere ensformighed gjort os tomme, var vi nu nedtyngede af kraft og glans og masse - vore egne skikkelser var præget ind i den som sorte, hule spøgelses, der ingen dybde har. Stephanskirken hang som et fantom i luften, resten af byen var en skygge, al vognrummel var ophørt, ingen bevægede sig mere over broen; for alle vogne og alle ryttere stod stille, og alles øjne så mod himlen.

Aldrig, aldrig vil jeg glemme disse to minutter - da et kæmpelegeme, vor jord, var bevidstløst. Hvor helligt, hvor ubegribeligt og hvor forfærdeligt er ikke dette, som stedse strømmer rundt om os, som vi sjælløst nyder, som får vor jordklode til at skælve med en sådan bæven når det unddrager sig, lyset, når det trækker sig tilbage for en kort stund. Luften blev kold, mærkbart kold, duggen faldt, så tøj og instrumenter var fugtige - dyrene var forfærdede; hvad er det skrækkeligste uvejr, det er larmende skrammel i forhold til denne død stille majestæt - jeg mindedes Lord Byrons digt: "Mørket", hvor mennesker sætter ild til huse, sætter ild til skove, bare for at se lys - men samtidig var der en sådan ophøjethed, jeg havde nær sagt Guds nærvær, i dette to minutter lange optrin, at hjertet var til mode, som om Han måtte stå et eller andet sted.

Byron var alt for lille - på éngang stod for mig disse ord fra den hellige skrift, ordene ved Kristi død: "Solen formørkedes, jorden skælvede, de døde stod op af gravene, og templets forhæng flængedes fra øverst til nederst."

Også virkningen på alle menneskers hjerter blev synlig. Efter den første skrækslagne tavshed kom der uarticulerede lyde af beundring og forbavselse: en rakte hænderne op, en anden knugede dem i stille bevægelse, andre greb og trykkede hinandens hænder - en kvinde begyndte at græde voldsomt, en anden besvime i nabohuset, og en mand, en alvorlig behersket mand, har senere fortalt mig, at tårerne løb ned over hans kinder.

Jeg har altid anset de gamle beskrivelser af solformørkelser for overdrevne, ligesom en senere tid måske vil finde denne beskrivelse overdreven, men ingen af dem, heller ikke min, kan overhovedet måle sig med sandheden. De kan kun afmale det set, men dårligt, og det følte endnu dårligere, og slet ikke den usigeligt tragiske musik af farver og lys, som ligger over hele himlen - et requiem, en dies irae som spalter vort hjerte, så det ser Gud og sine dyrebare døde, og det må råbe i ham: "Herre, hvor stort og herligt er dit værk, og hvor vi er støv for dig, at du kan tilintetgøre os ved blot at blæse en mindstedel af lyset bort, og forvandle vor verden, den kære kendte bolig, til et fremmed rum, hvor genfærd stirrer!"

Men som alt det skabte har sit rette mål, således også dette optrin, det varede til alt held meget kort, kun kappen om sin skikkelse åbnede Han for at vi kunne gå ind, og lukkede den øjeblikket efter igen, så alt kunne være som før.

Netop da menneskene begyndte at give deres fornemmelser ord, da de altså begyndte at slappes, og netop da man udbrød: "Hvor herligt, hvor forfærdeligt" - netop i det øjeblik holdt det op: med ét var den hinsides verden forsvundet, og den dennesidige tilbage igen, en enkelt dråbe af lys brød frem ved den øverste kant som hvidglødende metal; og vi havde fået vor verden tilbage - den pressede på, denne dråbe, ligesom om solen selv glædede sig over at den havde sejret, en stråle skød straks gennem rummet, en anden banede sig vej - men før man fik tid til at råbe "åh!" over det første lyn af det første atom, var denne spøgelsesverden forsvundet, og vor egen tilbage igen: og den blyfarvede lysgru, som havde forekommet os så angstfyldt inden lyset blev slukket, var os nu til opmuntring og vederkvægelse, en ven og bekendt; tingene kastede skygger igen, vandet glitrede, træerne var igen grønne; vi så hinanden i øjnene - sejrrikt kom stråle efter stråle, og hvor smal, hvor ganske ganske smal den lysende kreds end først var, det var dog som om et ocean af lys var skænket os - har man ikke oplevet det, tror man det næppe, men man kan slet ikke udtrykke den glade, sejrriige lettelse der greb vore hjerter: inderligt trykkede vi hinandens hænder, vi sagde, at så længe vi levede, ville vi huske at vi havde set dette sammen med hinanden - man hørte forskellige lyde og mennesker råbe til hinanden fra tagene og over stræderne, og tummelen begyndte igen, selv dyrene mærkede det; hestene vrinskede, spurvene på tagene begyndte en glædesråben, lige så skingert og hysterisk som de plejer at gøre når de er meget ophidsede, og svalerne skød som lyn på kryds og tværs gennem luften.

At lyset tog til, fremkaldte ikke længere nogen virkning; næsten ingen ventede på, at månen trådte ud, instrumenterne blev skilt ad, vi steg ned, og på alle gader og stræder var hjemvendende større og mindre grupper optaget af meget ophidsede og eksalterede samtaler og udråb. Og endnu før beundringens bølger havde lagt sig, og før man havde nået at tale færdig med venner og bekendte om, hvordan det set havde virket på den ene og den anden og her og der, stod atter den skønne, fortryllende, varme, funklende solskive i de venlige luftninger, og dagens arbejde gik videre. Men hvem mon kan sige, hvor længe menneskets hjerte blev ved med at være bevæget, efter at det var vendt tilbage til sit dagsværk? Gud give, at indtrykket vil holde sig rigtig længe; det var et herligt indtryk, som selv et menneskeliv på hundrede år kun har få af. Jeg ved, at jeg aldrig er blevet så grebet og så rystet, hverken af musik eller digtekunst, heller ikke af noget naturfænomen eller noget kunstværk - ganske vist har jeg lige siden min barndom beskæftiget mig meget, ja næsten udelukkende med naturen; jeg har vænnet mit hjerte til dens sprog, måske mere ensidigt end godt er; men tænker: det hjerte findes ikke, som dette syn ikke har gjort et uudsletteligt indtryk på.